

emphasizes the need to re-evaluate the fundamental philosophical and pedagogical principles of its organization and implementation in order to ensure the comprehensive development of a human as a personality.

The author reveals the essence of the principle of educative nature of training and defines the requirements for its implementation in educational practice, analyzes the concept "New School. Space for Educational Opportunities" to ensure the unity of teaching, upbringing and developing students in the educational process of a modern institution of general secondary education.

The author concludes that teachers should be purposefully trained in the process of obtaining higher pedagogical education to successfully manage the educational environment in the New Ukrainian School, and implement the pedagogy of partnership.

It's very much better to allow yourself to protect your organisms from learning to learn from the knowledge of the earth, know how and how to learn more, to learn more about creativity. It is clear that up to the successful organization of the vihuovovogo vychivnogo voschitynogo treasure in the New Ukrainian Schools, the protection of the needs of the students, the vivification and the development of the teaching process, the implementation of the teaching of partnership The problem is being fixed and I'll be straightforward to our farther rosaries.

Key words: teaching principle, upbringing education, educational process.

REFERENCES

1. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. [Law of Ukraine dated 05.09.2017 No. 2145-VIII on Education]. Retrieved from <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=laws/education/prof> [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyu slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Zaichenko, I.V. (2008). *Pedahohika [Pedagogy]*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Kontsepsiia "Nova shkola. Prostir osvitynikh mozhlyvostei" [The concept "New School. Space for Educational Opportunities"]. (n.d.). Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016> [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu pochatkovoї osvity [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 21, 2018 № 87]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> [in Ukrainian].

УДК 37(477)(09)

Валентина Ковальчук

доктор педагогічних наук, доцент

ORCID ID: 0000-0002-1231-8708

доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

va_kovalchuk@ukr.net

Олена Антонова

доктор педагогічних наук, професор

ORCID ID: 0000-0002-3240-6297

професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

olena.antonova2015@gmail.com

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЖИТОМИРЩИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Висвітлено результати ретроспективного аналізу історії становлення й розвитку закладів педагогічної освіти Волині/Житомирщини. Охарактеризовано специфіку соціально-культурного та політичного розвитку регіону, передумови заснування провідних освітньо-виховних закладів, які здійснювали професійну підготовку майбутніх учителів (Коростишівська вчительська семінарія, Круподерницькі педагогічні курси (нині Бердичівський педагогічний коледж), Житомирський педагогічний інститут)). Здійснено системний та структурно-функціональний аналіз навчально-виховної діяльності досліджуваних навчальних закладів, особливостей професійної підготовки

майбутніх учителів; визначено основні тенденції їх функціонування та подальшого розвитку. Досліджено роль відомих громадських та культурно-просвітницьких діячів, видатних педагогів, керівників, які здійснили значний внесок у організацію та діяльність цих навчальних закладів. У дослідженні зроблено спробу наукового аналізу маловідомих фактів розвитку освіти на Волині, організації, становлення і розвитку означених навчально-виховних закладів педагогічної освіти. В науковий обіг впроваджено маловідомі документи й матеріали, які значно розширили уявлення про розвиток освітніх закладів Волині. Результати дослідження сприяють узагальненню позитивного педагогічного досвіду з метою подальшого використання на сучасному етапі реформування вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: навчально-виховні заклади педагогічної освіти, педагогічна освіта Житомирицини

Ковальчук Валентина, Антонова Елена. История становления и развития педагогического образования Житомирицины (вторая половина XIX – начало XX века)

Отражены результаты ретроспективного анализа истории становления и развития заведений педагогического образования Волини-Житомирицины. Охарактеризована специфика социально-культурного и политического развития региона, предпосылки основания ведущих образовательно-воспитательных заведений, которые осуществляли профессиональную подготовку будущих учителей (Коростышевская учительская семинария, Круподерницкие педагогические курсы (в настоящее время Бердичевский педагогический колледж), Житомирский педагогический институт)). Осуществлен системный и структурно-функциональный анализ учебно-воспитательной деятельности исследуемых учебных заведений, особенностей профессиональной подготовки будущих учителей; определены основные тенденции их функционирования и последующего развития. Исследована роль известных общественных и культурно-просветительских деятелей, выдающихся педагогов, руководителей, которые внесли значительный вклад в организацию и деятельность этих учебных заведений. В исследовании сделана попытка научного анализа малоизвестных фактов развития образования на Волини, организации, становления и развития обозначенных учебно-воспитательных заведений педагогического образования. В научное обращение внедрены малоизвестные документы и материалы, которые значительно расширили представление о развитии образовательных заведений Волини. Результаты исследования способствуют обобщению позитивного педагогического опыта с целью последующего использования на современном этапе реформирования высшего педагогического образования.

Ключевые слова: учебно-воспитательные заведения педагогического образования, педагогическое образование Житомирицины

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Методологічний і теоретичний рівень вітчизняної педагогічної науки значною мірою залежить від того, наскільки глибоко і об'єктивно аналізуються концепції, теорії, діяльність вчених, просвітителів. Звернення до педагогічної спадщини минулого, глибоке її вивчення сприяє кращому осмисленню і використанню у процесі реформування системи освіти України. Вона є тим науковим підґрунтям, яке спонукає до пошуку нових шляхів і форм досягнення поставленої мети.

Провідна роль у розв'язанні проблеми виховання творчої особистості, громадянина із сформованими гуманістичними цінностями, нормами демократичної культури належить учителю як суб'єкту освітньо-виховного процесу. Його професіоналізм, майстерність нерідко є вирішальним у конкретній індивідуальній ситуації. Навчальні заклади освіти мають сприяти духовному та професійному становленню особистості майбутнього вчителя, створювати умови для його самореалізації у різних видах творчої праці.

Сьогодні важливо переосмислити зміст, форми і методи професійної підготовки майбутнього вчителя у контексті самореалізації, забезпечити його гнучкість, динамізм, оперативність, максимально врахувати потреби та інтереси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженням проблем історії та розвитку освіти Поліського краю займалися різні науковці. Вивчення освіти національних меншин відображено у працях М. Левківського, Н. Сейко, Н. Рудницької; проблеми музичної освіти розглядала Н. Бовсунівська, жіночої освіти – Л. Єршова; приватної освіти – Ю. Агапов, педагогічної освіти – Н. Андрійчук.

Діяльність культурно-просвітницьких товариств досліджував О. Борейко. Лінгвістичні та літературознавчі аспекти Волині-Житомирщини вивчали В. Мойсієнко, В. Никончук, В. Єршов тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. У наукових працях вчених достатньо повно і ґрунтовно висвітлено різний спектр проблем культури, освіти і виховання у регіоні, однак системне і цілісне дослідження становлення педагогічної освіти у означений часовий період не проводилося.

Метою статті є: висвітлити результати історико-логічного, системно-структурного аналізу становлення і розвитку педагогічної освіти другої половини XIX – початку XX століття для аналізу можливостей використання прогресивних ідей успішного функціонування, оновлення та реформування діяльності навчальних закладів в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. XIX ст., особливо його друга половина, характеризувалася посиленням русифікаторської політики царизму щодо України. За словами І. Огієнка, на українську літературу були накладені важкі пута. Особливо на українську науку, а разом з тим і на українську культуру [7]. Отже, у таких складних умовах перебувала українська школа, українська мова, культура в тогочасній Російській імперії. Але водночас це був і період національно-культурного відродження України. Саме тоді було особливо помітне зростання інтересу до проблем національної культури серед свідомої української інтелігенції, нагромаджено нею певний історичний досвід у піднесенні й зростанні національної самосвідомості.

Характеристика діяльності української інтелігенції того періоду знайшла відображення в роботах М. Драгоманова, М. Грушевського, І. Франка, Б. Грінченка, інших представників вітчизняної громадської думки. Діяльність інтелігенції була спрямована на утвердження демократизму в українському суспільстві. Це можна бачити на численних прикладах, зокрема, демократичних програм Кирило-Мефодіївського товариства, народницького та громадського рухів. Провідні вчені виступали за реформування освіти в Україні. Але в той же час буржуазії необхідний був лише мінімальний загальний рівень освіти народу, який могли дати початкові школи і реальні училища. Велику увагу цій справі приділяв видатний педагог К. Д. Ушинський. Відповідно в галузі педагогічної підготовки почала формуватися тенденція до розширення мережі закладів різного формату (вчительських семінарій, педагогічних курсів, педагогічних інститутів, педагогічних факультетів в університетах).

Система підготовки вчителів на Житомирщині почала формуватися з 60-х років XIX ст. Процес її становлення безпосередньо пов'язаний із ім'ям видатного вітчизняного педагога К. Ушинського. Основні положення його праці “Проект учительської семінарії” [8] були покладені в основу створення Коростишівської учительської семінарії (1869 р.). Саме тоді, 1 травня 1869 р. при Київському університеті була відкрита Перша тимчасова педагогічна школа, на базі якої згодом було утворено навчальний заклад інтернатного типу з трирічним терміном навчання – учительська семінарія Південно-Західного краю. 14 жовтня 1869 р. відбулося перше засідання педагогічної ради учительської семінарії і затверджено прийом перших вступників до першого та другого класів.

Приміщення семінарії орендувалось у Києві й було розташоване на Бульварно-Кудрявській вулиці. Навчання ж в учительській семінарії Південно-Західного краю розпочалось 22 жовтня 1869 р. Одночасно з відкриттям учительської семінарії у Києві йшов пошук місця для неї у сільській місцевості. Питання про тимчасове розміщення навчального закладу вперше зустрічається у “Звіті Опікуна Київського навчального округу за 1870/71 рр.” [9, оп. 37, спр. 10, арк. 230].

Містечко Коростишів виявилось зручним за своїм географічним положенням, оскільки знаходилося на стику трьох губерній, на новій шосейній дорозі Київ – Житомир. Саме до Коростишева Радомишльського повіту Київської губернії в серпні 1873 р. було переведено вчительську семінарію Південно-Західного краю. Відомості про це зустрічаються в доповідній записці Київському губернатору, датованій 2 лютого 1872 р. В ній ідеться про дозвіл Міністерству народної освіти на покупку трьох десятин землі у Коростишівській економії для заснування в місті вчительської семінарії [10, оп. 37, спр. 10, арк. 232]. У цей час при семінарії було відкрите початкове однокласне училище, яке в липні 1903 р. було реорганізоване на двокласне. Загалом курс навчання в семінарії був трьохрічним, а з 1907 р. відкрився підготовчий клас.

На чолі семінарії стояв директор, який керував навчально-виховною роботою й господарством семінарії, відвідував уроки наставників і практичні заняття вихованців, керував педагогічними конференціями і засіданнями педагогічних рад. Діяльність наставників у семінарії мала служити прикладом для майбутніх учителів, яких вони готували для початкових народних училищ. Це зобов'язувало наставників найсуворішим чином підпорядковуватись розпорядженням

керівництва, рішенням педагогічної ради закладу, акуратно з'являтися на уроки, добросовісно до них готуватися, ставитись до учнів справедливо, погоджувати свої вимоги з можливостями слухачів.

Восени 1869 року за рекомендацією М. Пирогова, який тоді був попечителем Київського учбового округу, Міністерство освіти призначило директором семінарії радника Івана Яковича Посяду [2] – досвідченого учителя, що досконало знав педагогічну справу, був талановитим організатором і господарником. Крім виконання безпосередніх доручень керівника навчального закладу, він викладав у семінарії педагогіку, практикум з російської граматики, арифметику.

Головну увагу керівник приділяв вихованню освічених кадрів для шкіл нового типу – міністерських народних училищ. Невід'ємним моментом у вихованні стало поєднання теоретичного навчання з обов'язковою роботою семінаристів у майстернях, садку, на дослідних ділянках, пасіці. І. Посяда організував при семінарії учнівську артіль. Отож вихованці самі забезпечували себе й одягом, і харчуванням, що давало можливість вирішити чимало складних проблем.

Директор семінарії постійно цікавився тим, як складалася доля її випускників. З цією метою він неодноразово відвідував школи, де працювали колишні вихованці навчального закладу, переймався якістю початкової освіти, вивчав проблемні ситуації [3, оп.1, спр. 382, арк. 2]. За час перебування І. Посяди на посаді директора семінарії підготовлено 200 вчителів сільських початкових шкіл.

За півстолітню діяльність семінарія (з 1869 по 1919 рр.) перетворилася на відомий освітній і культурний центр Правобережної України. У семінарії знаходилося дві бібліотеки: фундаментальна – 3144 назв, 6807 томів, і учнівська – 1330 назв, 2197 томів (станом на 1913 рік). При семінарській метеорологічній станції також була окрема бібліотека з проблем метеорології. Значне місце в розвитку науково-практичної діяльності учнів займав педагогічний музей, який нараховував 1044 експонати з усіх галузей знань.

У семінарії викладались такі предмети: закон Божий, педагогіка, російська мова, церковнослов'янська мова, арифметика, геометрія, російська й загальна історія, географія, природознавство, красномис, малювання, співи, гімнастика. Основна увага у підготовці майбутніх учителів приділялась спеціальній освіті. Цей напрямок роботи був тісно пов'язаний з практичним навчанням.

Вихованці III класу відвідували зразкове двокласне училище при семінарії. Результатом відвідувань були конспекти уроків, у яких обов'язково вказувались прийоми викладання. Крім цього, кожен семінарист повинен був здійснити педагогічне спостереження за одним із учнів училища і скласти до кінця навчального року його розгорнуту характеристику. Підсумком такої форми навчання була педагогічна конференція. Завданням таких конференцій було надання практичної, методичної і дидактичної допомоги. Вихованці випускного курсу IV класу протягом навчального року повинні були обов'язково відвідувати уроки наставників училища. Після чого їм надавалась можливість самостійно виступити у ролі практикантів-учителів.

Окремою формою самостійної роботи в семінарії було складання рефератів вихованцями з суспільних наук, які не входили до курсу обов'язкових навчальних предметів. Читання і обговорення їх носило проблемний характер і проходило у формі бесіди.

Освіта в учительській семінарії була спрямована на особливості майбутнього сільського життя і служби народного учителя. У зв'язку з цим були організовані обов'язкові уроки ручної праці, зміст яких виражався у набутті семінаристами токарно-столярного ремесла і палітурної справи. Популярними були й факультативні заняття із садівництва, городництва, свинарства та бджільництва.

У позакласний час у недільні та святкові дні в семінарії відбувались так звані вечірні читання, на яких обговорювались і розв'язувались різні освітньо-виховні проблеми. Вибір текстів був досить широким і зумовлювався актуальними потребами семінаристів. Це могли бути читання правил хорошого тону і статей з проблем психології або ж оповідань К. Станюковича і життя святого Іоанна Златоуста.

Окремим напрямком освітньо-виховної роботи у семінарії були екскурсії. Завдання і маршрути їх були різноманітні. Регулярно організовувались недільні виходи учнів до лісу, поїздки до близьких міст, наприклад, до Житомира. Періодично влаштовувались тривалі екскурсії науково-пізнавального характеру, наприклад, Коростишів – Київ – Москва – Нижній Новгород – Казань – Перм – Нижній Тагіл – Єкатеринбург – Челябінськ – Златоуст – Самара – Тула – Курськ – Київ – Коростишів у 1912 році [4, оп. 1, спр. 382, арк.4].

У семінарії здійснювалась також обов'язкова музична освіта, що передбачала заняття на скрипці і фісгармонії, а також добровільне навчання гри на народних інструментах з вивченням фольклору, співів і читань рідною мовою.

Працювали у навчальному закладі активний провідник ідей Т. Шевченка зоолог В. Совинський, філолог М. Андріївський, відомий математик В. Єрмаков, художник І. Мурашко, педагоги І. Давидович, М. Кудрицький.

Особливе місце в освіті займала науково-практична діяльність семінаристів, що пов'язана з отриманням метеорологічних знань. Провідну роль у цьому напрямку роботи відіграв відомий український метеоролог і педагог М. Кудрицький. Завдяки його подвижницькій діяльності у 1893 р. у семінарії було організовано метеорологічну станцію, яка вже у 1897 р. стала однією з найбільших агрометеорологічних станцій Російської імперії. Тільки за перших десять років роботи станції постійними спостерігачами в різний термін працювало 75 семінаристів, а навчання основам метеорології пройшли практично всі вихованці. 103 з них (третья частина) після закінчення семінарії вели самостійні метеорологічні спостереження у Київській, Волинській, Подільській, Чернігівській, Полтавській губерніях. Вагомим внеском у розвиток вітчизняної метеорології стала його праця “Клімат Коростишева”, в якій підбито підсумки більш, ніж десятирічної діяльності. Назване дослідження відзначене іменною бронзовою медаллю на Всесвітній виставці в Парижі у 1897 р. [5, с.18].

Важливим напрямком розвитку індивідуальних здібностей учнів було стимулювання до літературної творчості. Завдяки діяльності директора семінарії, видатного педагога того часу О. Тарнавського, у 1908 році в Києві були надруковані окремим виданням дві книги творчих робіт семінаристів “Паломництво вихованців Коростишівської учительської семінарії в м. Житомир у 1907 році” і в Житомирі “З життя Коростишівської учительської семінарії в 1907-1908 навчальному році” [6, с. 11]. Це були результати творчого осмислення побаченого і пережитого семінаристами. Починаючи з 1917 р., до семінарії вперше було дозволено приймати дівчат, а до навчального плану введені українська мова та література, історія, географія України. Аналіз освітньо-виховної системи семінарії показав, що в цьому навчальному закладі реалізовувалися такі напрями роботи: навчальний, науково-дослідний, виховний та методичний. Напрацьований педагогічний досвід широко використовувався випускниками у своїй трудовій діяльності.

У 1919 році Коростишівська учительська семінарія була перетворена в трьохрічні вищі педагогічні курси з підготовчим однорічним класом. Фактично навчання тривало 4 роки.

У 1924 р. педкурсам було присвоєно ім'я відомого українського письменника-класика Івана Яковича Франка. З 1925 р. педкурси перейменовані на педагогічний технікум, а його учні стали називатись студентами. У цей час тут навчалось 125 студентів, які здобували професію “Вчитель початкових класів та вихователь у дошкільних установах”. У 1937 р. педтехнікуми були реорганізовані в педагогічні школи, і Коростишівський педагогічний технікум став називатись Коростишівською педагогічною школою імені І. Франка.

У наступні десятиліття цей навчальний заклад пройшов складний шлях. А у 24 жовтня 2003 р. рішенням дев'ятої сесії Житомирської обласної ради ХХІV скликання за № 292 Коростишівське педагогічне училище ім. І. Франка реорганізоване в Коростишівський педагогічний коледж імені І. Франка. Зі славною історією, віковими традиціями колектив Коростишівського педагогічного коледжу імені І. Франка впевнено йде у майбутнє, виконуючи важливе державне завдання – підготовку національно свідомих, високоосвічених педагогічних кадрів. Одночасно із перейменуванням Коростишівської вчительської семінарії у вищі педагогічні курси у с. Круподерниці організовуються і відкриваються Круподерницькі педагогічні курси.

“Круподерницькы педкурсы (с. Круподерницы) открыты в 1917 году. Рассчитаны на 3 года. Всего учащихся 91 человек. 75% – из них пролетарского элемента. Педагогического персонала школа имеет 7 человек, из них 4 человека с высшим образованием, 3 со средним. Научных пособий не имеется в достаточном числе, все в стадии организации. С хозяйственной стороны школа имеет 39 десятин земли, из которых под полем 22 десятины и 10 десятин под садом. Из животного инвентаря 1 лошадь. Согласно постановления Укрпрофобра, Круподерницкие педкурсы для поднятия их с педагогической стороны переводятся в город Бердичев” [1, с.14].

У червні 1920 р. Наркомос УРСР видав постанову “Про затвердження в життя єдиної трудової школи”. У цьому ж році у Бердичеві була проведена націоналізація будівель. А 18 квітня 1923 р. на базі вищих педагогічних курсів, які знаходились в с. Круподерниця Погребищенського району (нині Київська область), у Бердичеві, в будинку колишнього комерційного училища по вул. Білопільській, нині К. Лібкнехта, було організоване педагогічне училище. Крім цього приміщення, були ще одноповерхові житлові будинки та гуртожиток для студентів.

У 1923 р. контингент учнів становив 95 осіб, викладачів – 7, п'ятеро з них мали вищу освіту, а двоє – середню. Прийом студентів проводився із сільської бідноти і пролетаріату; направлялись на

навчання переважно комсомольці. Стипендія в той час становила 5 карбованців на місяць. Педтехнікум готував учителів 1–4 класів.

Студенти щодня носили з дому газову лампу, щоб освітлювати клас. Було голодно і холодно. Однак була жадоба пізнання, творчості, романтика. Крім навчального, здійснювався і виховний процес. Так, наприклад, відбувалися дискусії про побут, міщанство, соціалістичне виховання.

У 1925 р. Народним комісаром освіти УРСР педкурси були реорганізовані в педагогічний технікум з трьохрічним терміном навчання. У 1930 р. педагогічний технікум перейменований у педагогічну школу, яку було переведено в інше приміщення – по вул. Білопільській (нині корпус музичного відділу). Функціонувало 14 класних кімнат, але не було спортивного, читального залів, навчальних кабінетів; не вистачало навчальних посібників. У приміщенні ж колишнього педтехнікуму було відкрито інститут соціального виховання, у майбутньому – педагогічний інститут.

До 1931 р. педагогічна школа носила ім'я Б. Грінченка, а з 1931 р. їй було присвоєно ім'я В. Затонського. Одночасно працювали і однорічні курси з підготовки вчителів 1–4 класів.

У зв'язку із гострою потребою педагогічних кадрів у 1933 р. відкрився заочний відділ для підготовки вчителів 1–4 класів і вихователів дитячих садків. Перший випуск цього відділу відбувся у 1936 р. і становив всього 5 учителів та 28 вихователів дитячих садків. У 1934 р. відкривається дошкільний відділ стаціонару. У 1935 р. Бердичівський педтехнікум став педшколою шкільного і дошкільного відділень, були відкриті річні курси вчителів 1–4 класів. З 1923 р. по 1941 р. викладачами цього закладу було підготовлено 2512 учителів 1–4 класів та 298 вихователів дитячих садків.

Характерною рисою суспільного життя України початку ХХ століття стало зростання національної свідомості народу, відродження культурних традицій, прагнення громадськості до освіти та національного самопізнання. Історично склалося так, що у Волинській губернії, центром якої був Житомир, у ХІХ та на початку ХХ століття не було жодного вищого навчального закладу. Наукове, просвітницьке життя зосереджувалося в різних товариствах, громадських об'єднаннях, які існували в Житомирі (Церковно-археологічне товариство, Товариство дослідників Волині, Товариство “Просвіта”).

З початком української революції, утворенням у березні 1917 року в Києві Центральної Ради почався процес демократизації суспільного життя, розв'язання наболілих соціально-культурних та освітніх проблем. Тому 16 жовтня 1919 р. відкрився педагогічний інститут – перший вищий навчальний заклад у Поліському краї [11, с. 12]. Він успадкував матеріальну базу першої чоловічої гімназії, її бібліотеку, музей, метеорологічну станцію. Спочатку інститут мав назву Волинського, а згодом – Житомирського педагогічного. Першим ректором став активний громадський діяч, досвідчений працівник освіти, відомий етнограф і краєзнавець Петро Никанорович Абрамович.

Було створено педагогічну раду – вищий керівний орган інституту, її очолив ректор. Педагогічний колектив укомплектували, в основному, з учених, які входили до складу Наукового товариства дослідників Волині. Це О. Фотинський – історик, автор праць з історії України, Є. Ненадкевич – відомий знавець мов і літератур, Є. Бражников, І. Смирнов, М. Яневич – фахівці з педагогіки, мистецтвознавства і мов. Серед перших викладачів інституту були відомий дослідник природи Полісся, метеоролог М. Кудрицький, який до 1901 року працював у Коростишівській учительській семінарії, історики А. Іванівський, П. Жуковський, математики П. Касьяненко та М. Михалевич, географ і краєзнавець П. Постоєв, знавець української музики М. Гайдай.

Пізніше до складу викладачів були залучені ще 9 фахівців, серед них С. Нільський – дослідник поліських надр, геолог; М. Пучківський – фахівець з педагогічної психології; Ю. Бругер – зоолог; О. Поздняков – хімік і ботанік. Згодом до колективу приєдналися викладачі дворічних педагогічних курсів – історик М. Лятошинський, математик С. Олійник, літератор О. Ричков.

У перший рік інститут функціонував у складі трьох факультетів: словесно-історичного, фізико-математичного і природничо-географічного, на які було зараховано 350 студентів. Рада інституту ухвалила принцип виборності викладачів, розглянула і затвердила навчальні та робочі плани й програми, програмні вимоги до вступників [12, с.14-15].

Невдовзі викладач М. Кудрицький організував кабінет фізики і налагодив метеорологічні спостереження. О. Фотинський – перший декан словесно-історичного факультету – створив кабінет історії України і Волині. Поступово були обладнані кабінети і лабораторії з математики, географії, зоології, археології, етнографії, мов, літератур.

Інститут розпочав свою роботу як педагогічний, проте 10 червня 1920 р. наказом Комісара уряду Української Народної Республіки його було перетворено на вчительський. Невдовзі всі

університети, вчительські інститути, в тому числі й Волинський, були реорганізовані в інститути народної освіти.

У 1920 р. Наркомос республіки затвердив статут Волинського педагогічного інституту, який того ж року перейменували у Волинський інститут народної освіти. Перед ним ставили завдання здійснювати підготовку працівників для дошкільної, шкільної і позашкільної освіти. Згідно зі статутом, термін навчання залишався чотирирічним, але із своєрідною спеціалізацією – основним і спеціальним відділами. Студенти першого курсу навчалися на основному, старшокурсники – на спеціальному.

Основний відділ готував до навчання у вищій школі представників з робітників і селян, які мали прогалини в знаннях. Навчання на основному відділі, який був по суті загальноосвітнім, дало змогу виявити протягом року ще й нахили та здібності студентів до певної спеціалізації.

Перше п'ятиріччя в житті інституту позначилося пошуками нових форм і методів організації навчання. Це зумовлювалося ще й тим, що основною ланкою освіти в той час була семирічна школа. Тому уряд України прийняв постанову про факультети соціального виховання (соцвиху) з трирічним терміном навчання для підготовки вчителів семирічок і працівників дитячих закладів. Перебудова торкнулась і змісту та форм навчання. У програмах зменшувалася кількість лекцій, зростала питома вага лабораторних робіт, семінарів, екскурсій. Багато уваги приділялося педагогічній практиці (один день тижня обов'язково відводився для цього). Хоча ці новації сприяли зміцненню зв'язків інституту зі школою, але скорочення теоретичних курсів, упровадження лабораторно-дослідних методів негативно позначилися на загальноосвітній і теоретичній підготовці педагогічних кадрів. Слід відмітити, що викладання історії України, української мови й літератури було обов'язковим на всіх факультетах.

У 1922 р. в місті заснували Житомирський вечірній робітничий факультет (робітфак) імені Жовтневої революції, головним призначенням якого була підготовка слухачів для вступу до вузів. Він мав два факультети: підготовчий – для інституту народної освіти та індустріальний – для індустріального технікуму. На 1 січня 1924 р. на робітфаці навчався 341 учень. Тут працювали художник О. Канцеров, математик А. Лесневський та інші. Керівництво робітфаком здійснював Є. Кудрицький, згодом викладач української мови в інституті. Через чотири роки робітфак підпорядкували інституту народної освіти.

Знаменним в історії інституту став 1926 р., коли відзначалося 70-річчя з дня народження І. Франка. Уряд України прийняв рішення про присвоєння його імені Житомирському інституту народної освіти. Того ж року в інституті була встановлена персональна стипендія імені І. Франка, яка присуджувалася кращим студентам. Першим її стипендіатом став вихованець математичного факультету С. Альбер.

Цей навчальний заклад пройшов складний і драматичний шлях. Сьогодні він – флагман вищих навчальних закладів Житомирщини, входить до топ 100 найкращих закладів вищої освіти України.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Проведений аналіз становлення і розвитку педагогічної освіти на Житомирщині в період другої половини XIX – початку XX століття показав, що існуюча система народної освіти не задовольняла потреби населення. Була недостатня кількість відповідних навчальних закладів для підготовки майбутніх учителів. В умовах тотальної русифікації та нівелювання російським урядом національної культури українського народу під тиском демократичних сил, передової інтелігенції на території Східної України, зокрема Волині-Житомирщини, відкривається вчительська семінарія. Однак, цей навчальний заклад не вирішував дефіциту педагогічних кадрів у Поліському краї. У буремні роки 1917-1919 рр. ще більш гостро постала ця проблема. Реорганізація вчительської семінарії, відкриття педагогічних курсів та педагогічного інституту стали визначними подіями в культурно-просвітницькому розвитку регіону.

Незважаючи на певні труднощі – нестачу підручників та навчальних посібників, незначну матеріальну базу, неспроможність навчання бідних верств населення, творча і самовіддана праця викладачів, студентів цих закладів сприяла підвищенню культурного рівня жителів.

Система навчально-виховної діяльності цих закладів характеризувалася різносторонністю та продуктивністю. Аналіз навчально-практичної, наукової і творчої діяльності випускників показав, що у професійній підготовці набули значних змін форми і методи навчання, започатковувалася спрямованість на здобуття майбутніми вчителями не тільки обов'язкової системи знань, але й досвіду наукової роботи, творчого пошуку, оволодіння практичними навичками і ремеслами, необхідними у майбутній просвітницькій діяльності. Подальший розвиток педагогічної освіти Житомирщини у XX

столітті потребує системного і ґрунтового вивчення з метою аналізу можливостей впровадження прогресивних ідей у реформування сучасної системи педагогічної професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бердичівське педагогічне: історія та сьогодення / Упор. А. О. Лейчук, Т. П. Стельмах. Бердичів: Бердичівреґіонвідав, 2003. – 128 с.
2. Галайчук Я.Я. *Ленінським шляхом*. Коростишів. 1969. 13 червня.
3. Державний архів Житомирської області (ДАЖО). Ф.75, оп.1, спр. 382, арк.2.
4. Державний архів Житомирської області (ДАЖО). Ф.75, оп.1, спр. 382, арк.4.
5. Єршов В. Patriae Patres. Михайло Петрович Кудрицький. *Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2002. № 9. С. 14-27.
6. Жданова І. А. Художня інтелігенція Наддніпрянської України в останній чверті ХІХ - на початку ХХ ст. : автореферат дис...канд. іст. наук: 07.00.05 / Жданова Ірина Анатоліївна. Нац. акад. наук України, Ін-т нац. відносин і політол. Київ, 1995. 17 с.
7. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу : курс читаний в Укр. нар. ун-ті : з мал. і портр. укр. культ. діячів. Київ: Абрис, 1991. 272 с
8. Ушинский К. Д. Проект учительской семинарии. Соч. в 6-ти т. Т. 2. Москва : Педагогика, 1974. С. 42.
9. Центральний державний історичний архів України (ЦДІАУ). Ф. 707, оп.37, спр.10, арк.230.
10. Центральний державний історичний архів України (ЦДІАУ). Ф. 707, оп.37, спр.10, арк.232.
11. Ювілейна книга: Житомирському державному університету імені Івана Франка – 85 років: історичний нарис. Житомир : Косенко, 2004. 232 с.
12. Ювілейне видання “Житомирський державний університет імені Івана Франка”: історичний нарис. Київ : ТОВ “Видавництво Логос Україна“, 2009. 200 с.

Kovalchuk Valentina, Antonova Elena. History of formation and development of pedagogical education of Zhytomyr region (XIX – beginning OF XX century)

The results of a retrospective analysis of the history of formation and development of educational institutions of Volyn / Zhytomyr region are covered. Specific features of socio-cultural and political development of the region, prerequisites for the establishment of leading educational institutions, which provide(ed) professional training for future teachers (Korostyshiv Teacher's Seminary, Krupodernitsky Pedagogical Courses (currently – Berdychiv Pedagogical College) are characterized. Systematic, structural and functional analysis of educational activities of the reviewed educational institutions, features of professional training of future teachers were carried out; the basic tendencies of their functioning and further development are defined. The role of well-known public, cultural and educational personalities – outstanding teachers, leaders, who have made a significant contribution to the organization and activity of these educational institutions has been investigated. Efforts to scientifically analyze the little-known facts about the development of education in Volyn region, organization, formation and development of designated educational institutions of pedagogical education have been made, as well as the little-known documents and materials were introduced into the scientific circulation, which greatly expanded the idea of the development of educational institutions in Volyn region. The results of the research contribute to the generalization of positive pedagogical experience, thus, serving the purpose of its further use in the modern stage of reforming higher pedagogical education.

Keywords: *educational institutions of Volyn region, pedagogical education of Zhytomyr region.*

REFERENCES

1. Leichuk, A.O., Stelmakh, T.P. (2003) *Berdichivske pedagogichne: istoriya ta sгодennya [Berdychiv Pedagogical: History and Present]*. Berdichiv: Berdichivregionvidav [in Ukrainian].
2. Galaichuk, Ya.Ya. (1969). “*Leninskim shlyakhom*” [*Lenin's way*]. Korostishiv [in Ukrainian].
3. *Derzhavnii arkhiv Zhitomirskoyi oblasti (DAZhO) [State Archive of Zhytomyr Region]*. F.75, op.1, spr. 382, ark.2 [in Ukrainian].
4. *Derzhavnii arkhiv Zhitomirskoyi oblasti (DAZhO) [State Archive of Zhytomyr Region]*. F.75, op.1, spr. 382, ark.4. [in Ukrainian].
5. Yershov, V. (2002.) Patriae Patres. Mikhailo Petrovich Kudriczkii [Patriae Patres. Mikhailo Petrovich Kudriczkii]. Volyn-Zhitomirshhina – Volyn-Zhitomirshhina, 9, 14-27. [in Ukrainian].

6. Zhdanova, G.A. (1995.) Khudozhnya inteligentsiya Naddniproianskoi Ukraini v ostannii chverti XIX – na pochatku XX [Artistic Intelligence of the Dnieper Ukraine in the Last Quarter of the Nineteenth – Early Twentieth Century]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [in Ukrainian].
7. Ogiyenko, I. (1991). *Ukrainska kultura. Korotka istoriya kulturnogo zhittya ukrayinskogo naroda* [Ukrainian culture. A brief history of the cultural life of the Ukrainian people]. Kyiv: Abris [in Ukrainian].
8. Ushynskiy, K.D. (1974.) *Proekt uchitelskoi seminarii* [The project of the teacher's seminary]. Moskva: Pedagogika [in Ukrainian].
9. *Tsentralnyi derzhavnyi istorichniy arkhiv Ukraini (TsDIAU)* [Central State Historical Archive of Ukraine]. F. 707, op.37, spr.10, ark.230 [in Ukrainian].
10. *Tsentralnyi derzhavnyi istorichniy arkhiv Ukraini (TsDIAU)* [Central State Historical Archive of Ukraine]. F. 707, op.37, spr.10, ark.232. [in Ukrainian].
11. *Yuvileina kniga: Zhitomirskomu derzhavnomu universitetu imeni Ivana Franka – 85 rokov: istorichniy naris* [Anniversary Book: 85 Years of Zhytomyr Ivan Franko State University: Historical Sketch]. (2004). Zhytomyr: Kosenko [in Ukrainian].
12. *Yuvileine vidannya "Zhitomirskiy derzhavnyi universitet imeni Ivana Franka": istorichniy naris* [Anniversary edition of Zhytomyr Ivan Franko State University: Historical Sketch]. (2009). Kyiv: TOV "Vidavnicztvo Logos Ukrainy" [in Ukrainian].

УДК 378:373.31+372.874

Наталія Колесник

кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID ID 0000-0001-9384-9369

доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

kolesnik@zu.edu.ua

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто наукові підходи у підготовці майбутніх фахівців у галузі початкової освіти. Автором здійснено аналіз філософської, психологічної, педагогічної, методичної літератури, вивчення вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду, програмних документів і методичних матеріалів вищих педагогічних навчальних закладів, а також спеціальної літератури з проблеми підготовки майбутніх фахівців у галузі початкової освіти. У статті проаналізовано професіограму і кодекс професійної етики педагога. Виявлено, що провідну роль у підготовці майбутнього вчителя відіграють професійно-педагогічний та індивідуально-психологічний напрями. Розкрито особливості формування предметно-перетворювальної компетентності майбутнього вчителя початкової освіти. Проаналізовано теоретичні та методологічні основи аксіологічного, культурологічного, синергетичного, системного, суб'єктно-діяльнісного, компетентнісного підходу у підготовці майбутнього вчителя початкової освіти. Представлено методологію системного підходу у дослідженні. Виокремлено компетентнісний підхід, який є базою для розроблення науково-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти в контексті ідей Нової української школи. Автором розглянуто компетентнісний підхід, що передбачає розвиток базових, ключових, спеціальних компетентностей. У статті подано інструментарій системи підготовки майбутнього вчителя початкової освіти до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів. Автором представлено висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі.

Ключові слова: науковий підхід; парадигма; методологія; професіограма педагога; підготовка майбутніх учителів початкової школи; аксіологічний, культурологічний, синергетичний, системний, суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний підходи.

Колесник Наталія. *Методологические основы педагогической подготовки будущих учителей начального образования в контексте идей Новой украинской школы*

В статье рассмотрены научные подходы в подготовке будущих специалистов в области начального образования. Автором осуществлен анализ философской, психологической, педагогической, методической литературы, изучение отечественного и зарубежного